

Иван Тютюнджиев. БЪЛГАРСКАТА АНОНИМНА ХРОНИКА ОТ XV ВЕК В. ТЪРНОВО, 1992 Г., 245 С.

Трудно е да се каже с каква цел средновековните български творци са се занимавали с историопис — да създават литература или да записват събитията, за да ги съхранят. Историческите съчинения са дял от книжнината, като значителна част от тях и особено тези от XV в. представят едно двойствено състояние. В тях намираме не само история, но и литература, което означава, че, от една страна, книжовниците се придържат към вече утвърдени летописни принципи, а, от друга, свободно използват възможностите на художественото слово. Тези особености са присъщи по-скоро на късната средновековна историография с представител “Българската анонимна хроника”

/по-нататък БАХ/, чието най-ново издание ще се опита да представим. Трудът съдържа: Предговор, Глава I: Исторически преглед, Глава II: Кодикологическа, литературно-историческа и езикова характеристика, Глава III: Текст и превод, заключение, приложения, списък на използваните съкращения, библиография.

Преди всичко тук заслужава да отбележим, че със своето издание на БАХ, без, разбира се, да е имал това като специална задача, И. Тютюнджиев отдаде заслужена почит на голямото дело на румънския славист Йоан Богдан. Към края на миналия век изтъкнатият учен направи проучване на ръкописните фондове, които се пазят в библиотеките на Москва, Санкт Петербург и Киев, и откри редица произведения на византийската, българската, сръбската и молдовската историография. Още по онова време намерената от Й. Богдан в един молдовски сборник от XVI в., притежание на Киевската духовна академия, БАХ е възприета като забележително събитие за историческата наука.

Оттогава и до днес тази творба е обект на немалко опити да се разкрие нейната съдба и нейната стойност като извор за средновековната българска и балканска история. Усилията на българските и чуждестранните изследователи са намерили талантливо продължение в труда на И. Тютюнджиев, който си е поставил задача да поднесе ново тълкуване на хрониката и да представи свой вариант за нейното авторство.

Може да се каже, че досега най-много дискусии е предизвикал въпросът за авторството на хрониката, около което са се оформили две основни виждания. Привържениците на едното я възприемат като дело на български книжовник, работил през първата половина на XV в./Й. Богдан, К. Иречек, И. Дуйчев, В. Гюзелев, И. Божилов, Й. Андреев, М. Каймакамова/. Противоположното твърдение е намерило място в работите на Е. Наумов, П. Шнайдер, Д. Настасе, които пък свързват нейното съществуване с византийската историография. Важни приноси за изясняването на този въпрос поднасят в своите изследвания и П. Динеков, Н. Драгова, Б. Ангелов и К. Мечев.

Преди да разгледаме позицията на И. Тютюнджиев относно авторството на БАХ, е необходимо да направим една уговорка, която се оказва от голямо значение за културния климат през XV в. Когато се работи с литературата, създадена в някои балкански средища през този период, трябва да се има предвид, че в по-голямата си част тя следва идейните начертания на Търновската школа. И по-точно става дума за усилията на писателите от Евтимиевия кръг чрез своите творби да правят внушения за обединение на православните народи от Югоизточна Европа срещу исляма и католицизма. Във връзка с това ще отбележим, че още към 60-те години на XIV в. се пристъпва към изграждане на балканска културна общност, като основите ѝ, изглежда, се полагат в школата на Теодосий Търновски. Това начинание намираме проектирано в дейността на Никодим Тисмански, който има принос за устройството на църковната организация към Влахия по модела на търновските исихасти, а Киприан пренася търновските идеи на руска почва, докато Григорий Цамблак се явява представител едновременно на българската, сръбската, молдовската и руската литература. Книжовниците от XV в. остават верни на своите предходници и поставят в центъра на творчеството си идейната програма на Търновската школа.

Тъкмо тази характеристика на книжовния живот от XV в. И. Тютюнджиев е отчел и благодарение на нея е изградил своята теза за БАХ. Неговият успех идва главно от комплексния му подход, т. е. взел е под внимание, че това съчинение е плод и на определена литературна ситуация. Данните от кодикологическата и езиковата характеристика на Киевския сборник и най-вече от езика на самата хроника са послужили на И. Тютюнджиев да направи съществени изводи за съставянето на творбата и за нейното предназначение. Към тях авторът е прибавил и наблюденията си над лексиката и стила на неизвестния съставител на хрониката. Така, в резултат на благородното си намерение като изследовател, който задълбочено вниква в материята, И. Тютюнджиев представя неоспорими доказателства, че БАХ е съставена от български книжовник. Още повече, че редица белези на идейното ѝ съдържание и нейните литературни достойнства подсказват пряка връзка меж-

ду неизвестния книжовник и продукцията на Търновската школа. На свой ред ние приемаме предположението на И. Тютюнджиев, че БАХ е създадена в манастира Нямец или в някое от съседните му средища на територията на Северна Молдова. Към казаното от И. Тютюнджиев ще добавим още, че нашите наблюдения над молдовската историография ни доведоха до идеята, че към най-стария молдовски манастир /Нямец, основан към 1392 г./ е действала и специална школа за историопис.

Тук се налага да изкажем възражение по повод на израза “молдовските български манастири” /с. 70/, който по-скоро може да се окаже недоглеждане от страна на автора, отколкото негово лично убеждение.

Освен това искаме да добавим и едно доказателство за принадлежността на БАХ към молдовската действителност от XV в. и по-точно употребата на думата “пан”, която е типична за книжовниците в това княжество особено от XV в. нататък. Като изхождаме от този невинен повод, трябва да подчертаем, че БАХ не може да се разглежда изолирано от молдовската историография. Според нас нейните основи са поставени от неизвестния автор на хрониката. Право на подобно твърдение ни дават редица общи черти, които се наблюдават в езиково и идейно отношение между нея и останалите хроники от XV и XVI в. Поради тази причина молдовската историография от XV и XVI в. може да се разглежда като продукт на една нова духовност, която условно ще наречем българо-молдавска.

В третата част на своя труд И. Тютюнджиев добавя интересни и значими детайли към портрета на неизвестния съставител на БАХ. Имаме предвид, че като е разчитал текста на хрониката, И. Тютюнджиев е успял да запази вътрешния ритъм на творбата, който, по всичко личи, е резултат от съзнателния стремеж на книжовника да придаде ритмично-интонационно звучене на текста. В случая не е без значение, че резултатите от изследванията първо на Р. Пикио, а после и на П. Русев¹ показаха, че търновските писатели са обръщали сериозно внимание на интонационната хармония на текста в своите творби.

Така стигаме до новобългарския превод на хрониката, чието ниво позволява на читателя-специалист да забележи литературните и историческите достойнства на хрониката. Тъкмо чрез превода от среднобългарски език И. Тютюнджиев открива нови възможности за изследване на това съчинение, най-вече с оглед на неговото съдържание.

В глава IV И. Тютюнджиев поднася нов прочит на текста на хрониката, като за сравнение привлича византийски, сръбски, османотурски, италиански извори. Той подлага на корекция много от предишните изследвания, посветени на БАХ, и показва, че нейният автор е оставил уникални известия както за българите, така и за останалите балкански народи. Особено внима-

ние заслужават изказаните от Тютюнджиев мисли за някои събития от края на XIV в., свързани с династията на Иван Александър. В резултат на внимателния и твърде съдържателен анализ на известията, вписани в БАХ, И. Тютюнджиев предлага и ново датиране на голяма част от тях. Тук ще добавим, че историческият коментар на сведенията в БАХ е доказателство за качествата на И. Тютюнджиев като историк и изследовател, за уменията му внимателно да проучва и излага фактите, да постига убедителност при интерпретирането им.

В края на книгата са дадени следните предложения: Съдържание на Киевския сборник, Среднобългарски препис на БАХ и Речник, чието отпечатване намираме за твърде необходимо. Поради голямата документална стойност на Преписа на БАХ той би трябвало да се приведе в по-добро състояние при едно ново издание. Положителна оценка заслужава и Речникът на лексиката, използвана в БАХ. Заедно с Речника на Манасиевата хроника, направен от Й. Богдан² и този на колектива, ръководен от Иван Дуйчев,³ новият фонд от летописна лексика, която И. Тютюнджиев въвежда в научно обращение, предоставя сериозна база за изследвания в сравнителен план на езика на среднобългарската историография от XIV и XV в.

В заключение ще кажем, че книгата “Българската анонимна хроника” е сериозно постижение не само за Ив. Тютюнджиев, но и за българската историческа наука. Този труд впрочем заслужава по-добро издание, което да открои всичките му достойнства. При едно следващо издание е необходимо да бъдат отстранени всички правописни грешки, които приемаме като резултат от темповете на съвременното книгоиздаване.

Книгата на И. Тютюнджиев ще намери читатели както сред хората на науката, така и сред широката общественост.

БЕЛЕЖКИ

¹ Русев, П. Естетика и майсторство на писателите от Евтимиевата книжовна школа. С., БАН, 1983, с. 44—52

² Cronica lui Constantin Manasses, traducere mediobulgară, făcută de la 1350. Textși glosar de I. Bogdan. . . Cu prefață de Prof. I. Bianu. București, 1922. p. 225—456.

³ Лихачев, Д. С., И. С. Дуйчев, М. А. Салмина, О. В. Творогов. Среднеболгарский перевод хроники Константина Манасии в славянских литературах. С., БАН, 1988, с. 258—472.

Павлина Бойчева